

lem cenzúra-rendelete miatt a korábbi vita-iratok helyett és óvatosságból évszám nélkül adott ki (Heltai Gáspár: Cancionale... Bibliotheca Hungarica Antiqua V. Bp. 1962, 20–21, 29. l.). Mivel pedig Sztárai énekének 1551–1565. sorában egy Melius Juhász Péterrel való vitájára is utalás történik, ez a vers Debrecenben 1572. december 15-e, vagyis Melius halála előtt aligha jelenhetett meg. A *Magyar nyelven ki nyomtatott (nevezetesebb) Könyveknek Laistroma* című jegyzék összeállítója tévesen úgy következtethetett, hogy a verset a szerzés után egy évvel ki is nyomtatták.

Meg kell végül említenünk, hogy Büky Béla sok türelemről és odaadó kísérletezésről tanúskodó írása a székesfehérvári Megyei Könyvtár új kiadványsorozatának első tagjaként jelent meg. Kívánatos volna, hogy ebben a jelentőségében eléggé nem méltatható vállalkozásban minél több olyan dolgozat lásson napvilágot, amely Fejér-megye régi könyvtárainak és nyomdáinak történetét az eredeti források, a megyei és más levéltárak hagyatéki leltárjai, könyvtárúri összeírásai alapján kutatja.

Holl Béla

József Attila: Irodalom és szocializmus. Válogatott esztétikai tanulmányok. Válogatta, az előszót és a jegyzeteket írta: Forgács László. Bp. 1967. Kossuth K. 269 l. (Esztétikai Kiskönyvtár)

Az *Esztétikai Kiskönyvtár* két nagy szocialista művész, Gorkij és Siqueiros esztétikai gondolatait mutatta be eddig, harmadiknak József Attila művészetre vonatkozó elméleti fejtegetéseiből ad bő választást. A költő e sorozatban való szerepeltetése több szempontból is nagyon indokolt. Költői rangján és teoretikus műveinek ars poetica voltukon való túlmutatásán kívül e válogatás megjelenítése mellett szól az is, hogy költészetéhez képest esztétikai írásai aránytalanul szűkebb körben ismertek, ráadásul a kritikai kiadás megfelelő kötetének publikálása óta csaknem egy évtized telt el. Ez a kiadvány József Attila tanulmányainak – számukat tekintve – körülbelül kétharmadát teszi újra- és még könnyebben hozzáférhetővé. Az összeállítás a József Attila-specialisták egyikének számító, a költő esztétikáját monografikusan is feldolgozó Forgács László munkája.

A sorozat profiljából és a kötet arányai- ból kikövetkeztethető, sőt a bevezető tanulmányból – *József Attila és korunk esztétikája* – egyértelműen ki is olvasható, hogy Forgács nem a költő világnézetének fejlődés- rajzát akarja dokumentálni, hanem elsősor- ban mint irodalomesztétát és határozott elvi

alapon álló kritikust szeretné bemutatni. Ennek a célnak van alárendelve a kötet kronológiával nem sokat törődő tematikus beosztása, amely négy csoportba fogja József Attila igen szerzeágazó tematikájú írásait. A csoportosítás azonban nagyon problemati- kus: egyrészt vitatható az adott csoportok megkülönböztetésének jogosultsága, másrészt nagyon pontatlan a köztük levő határ kijelö- lése, és az egyes cikkek besorolása. Az utób- bit illetően jogos kérdésként merül fel: miért nem a központinak szánt második részben (*Esztétikai elmélet*) kaptak helyet az olyan esztétikai, sőt még általánosabb jellegű filo- zófiai tanulmányok, mint a *Hegel, Marx, Freud* vagy az *Egyéniség és valóság*, ha *A dolog* – az adott beosztás mellett nagyon is indokoltan – oda került? Ugyancsak besorolási probléma az is, hogy az utolsó részbe (*A mai költő feladatai*) kívánczik az „*Új Szellemi Front*”. A kötet egészének beosztásá- val kapcsolatban merül fel az, hogy logiku- sabb lett volna a következő felépítés: a kötet élére állítani a történelmi materializmus köré- be illő tanulmányokat és töredékeket, utánuk az esztétikai fejtegetéseket és a teoretikusabb hangvételű egyéb részleteket, végül a konk- rétabb, közvetlenebbül a korhoz szóló írások csoportjával zárni a kötetet. Most ugyanis a harmadik (*A kultúra az idegen világban*) és a negyedik részben foglalt darabok nem mutat- nak egymáshoz képest akkora minőségi kü- lönséget, mint amekkorát a fejezetcímek jeleznek.

A kötet szerkezeti tagolása mellett, sőt bizonyos fokig azzal összefüggésben újabb problémákat vet fel az egyes cikkek lerövi- dítésének Forgács által végzett módja. A válogatás a kritikai kiadásban közzétett szöveg terjedelmének körülbelül a felét tartalmazza, ami bizonyos darabok elhagyása mellett abból is következik, hogy a közölt tanul- mányokból több bekezdést elhagyott Forgács. A mellőzött részek következtében aztán nem- egyszer megváltozik a mű értelme, eredeti mondanivalójának szinte az ellenkezőjét fe- jezi ki. Például a *Magyar Mű és Labanc Szem- lé*-ben József Attila azt próbálja bizonyítani, hogy semmiféle idegen, így a német kul- turális fejlődés alapján sem lehet megérteni a magyar szellemi viszonyok alakulását, azonban a válogatás nyomán úgy kerülnek egymás mellé a francia vonatkozású példák, mintha a francia fejlődésből mégis meg lehet- ne világítani a magyart. Ebben az esetben csak egy cikk profilja torzul el, de van példa arra is, hogy a kihagyások a gondolkodó József Attila szellemi arculatán is torzítanak. Így *Az istenek halnak, az ember él*, valamint *A művészet kérdése és a proletárság a költőt* „kompromittáló”, idealista tartalmú bekezdé- seket hagy el. És van példa arra is, hogy – bármiféle elképzelhető indok nélkül – fontos

elméleti fejtegetéseket tartalmazó szakaszok maradnak ki (az *Ady-vízió* több részlete, A *művek alkotóinak és kiadóinak* 7–10. pontja). Főleg az első rész (*Művészet és társadalom*) darabjai vannak erre a sorsra kárhozhatva, mivel „alkalmi írás” mi voltuk ellenére kénytelenek általános esztétikai elveket reprezentálni.

A szerkezeti aránytalanság és az erőltetett dokumentálás hibájában szenved a bevezető tanulmány is. Amilyen jól érzékelteti József Attila elméleti írásainak elviségét és témamagazdagságát, olyan vitathatóan mutatja be esztétikájának aktualitását. Különösen bántó, hogy József Attila fokozatosan tisztuló marxizmusának szilárdságával a vallás kérdésében ingadozó Garaudyt állítja szembe, mintha a kettőnek lenne valami köze egymáshoz. Mintha József Attila Garaudy és Fischer ingadozásaitól függően lenne kisebb vagy nagyobb mértékben aktuális. Arról viszont nem szól — pedig sokkal inkább ide kívánkozik, már a Crocéval való vita kapcsán is —, hogy a költővel egyidőben hasonló művészetfilozófiai felismerésekhez Gramsci jutott el.

József Attila egyes alapvető esztétikai elveit, kategóriáit meg sem kísérel elemezni az előzőben Forgács, sőt egyenként a legfontosabb tanulmányokról sem szól. A jegyzetanyagban viszont minden elképzelhető alkalommal utal a költő esztétikájáról írott könyvére (*József Attila esztétikája*). Már-már úgy tűnik, hogy ez a válogatás mindössze Forgács említett könyvének kiegészítő szöveggyűjteménye. Pedig az alighanem vitathatatlan, hogy melyik könyv van a másikért.

Kaposi Márton

László Lajos: Sorsunk. A pécsi Janus Pannonius Irodalmi Társaság folyóirata. Pécs, 1966. Pécs mj. város Tanácsa VB Művelődésügyi Osztálya. 270 1.

A második világháború éveit a népi mozgalom történetében a polarizálódás időszakának szokás nevezni. A munkásmozgalom felé tájékozódó, néprfront létrehozására törekvő csoport és a jobboldali nézetek vonzásába kerülők útja ekkor válik el határozottan, s nincs sikerük a népiek és urbánusok egységét célzó kísérleteknek sem. A pécsi Sorsunk című folyóirat felszabadulás előtti évfolyamainak ismeretében ezt a képet némileg módosítani kell; László Lajos monográfiája olyan vállalkozást ábrázol, amelyben az antifasiszta összefogás erősebb a különféle széthúzó csoportterületeknél, a népiek taborát megosztó és a népieket az urbánusokkal szembeállító véleménykülönbségek háttérbe szorulnak a közös nemzeti és demokratikus küzdelmek mögött.

Az ellenzéki folyóirat kiadása a Janus Pannonius Társaság 1940 utáni radikalizálódását jelzi, ezt a szerző az értelmiség zömét jellemző, országos elégedetlenségi hullámmal és egy különös, helyi veszély fokozódásával magyarázza. A magyarországi németek nacionalista szervezete, a Volksbund, a Dunántúlon s éppen Pécsen tevékenykedett legkihívóbban. A pécsi egyetem bölcsészkarának áttelepítése nyugtalanította a város szellemi vezetőit, ezért alapították 1941-ben a magyar irodalom és művelődés erőt koncentrálni hivatott Sorsunkat. Az indulás és kibontakozás folyamatát, általában a folyóirat történetét illetően László jobbára megelégszik a folyóirat néhány egykori munkatársa (Várkonyi Nándor, Lovász Pál) visszaemlékezései nyilatkozatainak összefoglalásával; munkája döntő része a folyóirat profiljának megrajzolása. A történelmi tagolódást követve két keresztmetszetet készít, egy főlészabadulás előttit meg egy főlészabadulás utánit.

Az első szakaszra (1944-ig) az irodalmi bezárkózás elkerülése, a szociális és nemzeti kérdések lelkiismeretes boncolása jellemző. A szépirodalmi anyagot magas színvonalú szociálpolitikai, magyarságot féltő, művelődéspolitikai, esztétikai értekezések egészítik ki. Esztergár Lajos polgármester jó szándékú reformizmusátlói Erdei Ferenc paraszti polgárosodást hirdető elgondolásáig és Nagy István szocialista programjáig terjed a munkatársak társadalmi-politikai hitvallásainak köre. A dunántúli német terjeszkedésre figyelmeztető és a demagóg pángermán eszmékkel leszármoló cikkek némelyike (Várkonyi, Kuti Balázsé) olyan szókimondó volt, hogy a külügyminisztériumi cenzúra kijátszásával lehetett csak közölni. A népiek meg az urbánusok „felekezeti” különbségeinek kiegyenlítését példázza, hogy — bár a lap irányításában szándékaik különböztek — a közös munkát sikerült megszervezni, abban az összeomlás pillanatáig kitartani, s legalább a magyarság létét érintő döntő kérdésekben együttműködni. A Pécsen tömörülő munkatársak más dunántúli városokon kívül Budapest, Debrecen, Kolozsvár íróival is kapcsolatot teremtettek. A szerző céloz a Sorsunknak az erdélyi irodalomra tett hatására, de a tények föltárására sajnos nem vállalkozik (113. 1.).

Mindebből többféle következtetés is adódik. Az elsőre már a bevezetőben céloztam: a népi mozgalom polarizációját a Márciusi Front fölbomlása utáni időszakban nem szabad mereven értelmezni; a gyökeres szocialista átalakulás gondolatához közeledők és a fasiszta kiszolgáló kevesek között van egy németellenes-nacionalista, demokratikus, az antifasiszta erők tömörítésén dolgozó közbülső csoport, ennek küzdelmei beletartoznak az országos néprfront-törekvésekbe, vagy legalábbis párhuzamosak velük. A Sorsunk törté-